

Materiały do konsultacji z języka polskiego

24.10. – 6.11.2020

Dzień dobry,

W terminie 24.10. – 6.11. zaplanowano 4 tematy konsultacji.

Przesyłam materiały do zajęć oraz zadanie do każdego z nich.

1. Homer w tradycji europejskiej. Teatr i dramat grecki.
2. Kilka uwag o starożytnych filozofach. Świat wartości w utworach Horacego.
3. Człowiek i Bóg w kulturze średniowiecznej.
4. Boski i ludzki sens cierpienia. Średniowieczna poezja maryjna.

Ad 1. Homer w tradycji europejskiej. Teatr i dramat grecki.

Wysłuchaj edukastu: <https://www.youtube.com/watch?v=JF2vHeBN--4&t=2s>

1. Kim był Homer?

Homer to najstarszy znany twórca literatury europejskiej. Pozostały po nim dwa dzieła: *Iliada* i *Odyseja* (IX–VIII w. p.n.e.). Są to eposy (epopeje) uznawane za najstarsze utwory literackie na naszym kontynencie. Oba nawiązują do mitu o wojnie trojańskiej: pierwszy ukazuje ostatnich kilkadziesiąt dni z dziesięcioletniej walki Greków i Trojan, a drugi przedstawia trwający 10 lat powrót jednego z greckich wojowników, Odysa, do rodzinnej Itaki.

Ważnym wątkiem *Iliady* są konsekwencje odstąpienia od walki Achillesa, najsilniejszego z Greków. Obrażony na wodza Agamemnona, zrezygnował z uczestnictwa w wojnie. Zezwolił jednak swojemu przyjacielowi Patrokłowskiemu, by ten użył jego zbroi. Niestety, Patroklos zginął, a zbroję zabrał jego zabójca, Hektor. Wówczas Achilles postanowił wrócić do boju – potrzebna mu była jednak między innymi nowa tarcza. Tę (na prośbę matki wojownika) wykonał bóg Hefajstos. Opis tarczy jest jednym z najsłynniejszych fragmentów *Iliady*.

2. Analiza fragmentów *Iliady*

Homer *Iliada*, Pieśń XVIII

Hefajstos rzucił na ogień hartowną miedź oraz cynę,
Złoto kosztowne i srebro, a potem prędko pochwycił
Ciężkie kowadło. Na pniu je postawił i porwał do ręki
Młot wielkiej mocy, a drugą ręką wziął chwytny obcęgi.
Najpierw wykuwać rozpoczął tarczę ogromną i mocną,
Całą kunsztownie zrobioną. W krąg rzucił otok świetlisty –
Iskrzył się trzema kręgami – i w uchwyt srebrny opatrzył.
Pięć było warstw na tej tarczy. Na każdej z nich po kolei
Wiele mistrz wzorów wykonał właściwych swemu kunsztowi.
Najpierw więc wyobrażenie dał ziemi, nieba i morza,
Niezmordowane w wędrówce słońce i pełnię księżyca,

A więc Plejady, Hyady i potężnego Oriona,
I Niedźwiedzicę – tej nazwę Wielkiego Wozu przydano –
Która wiruje na miejscu tym samym i śledzi Oriona.
Tylko ta skąpać się w fali Okeanosa nie może.
Potem wyrzeźbił dwa miasta dla mową władających ludzi,
Piękne.

Piękno zaklęte w przedmiotach

Zygmunt Kubiak

Literatura Greków i Rzymian

Ziemię, według pojęć greckich wielką, okrągłą i płaską, opływa nurt ogromnej rzeki, której bóstwem jest Okeanos, ojciec wszystkich w ogóle wód. Nad ziemią palą się na niebie gwiazdy i konstelacje. Przeważnie są to postacie z dziejów ziemskich albo kosmicznych w gwiazdy przemienione i przeniesione w górę. Plejady („Gołębice”), zwane u nas niegdyś Babkami, to siedem córek olbrzyma Atlasa. Dobrze, iż najmożliwiejsi bogowie tam je porwali, bo tęskniły za przeniesionymi na niebo już wcześniej Hyadami („Dżdżystymi”), też Atlasowym potomstwem, świecącymi na głowie konstelacji Byka. Piękny Orion, zanim stał się gwiazdozbiorem w pobliżu Plejad, był olbrzymem już w świecie podniebnym; kochała go Eos, ukarała Artemida. Nigdy on nie zachodzi, to znaczy: nigdy nie zapada, jak inne gwiazdy i jak księżyc i słońce, w nurt Okeanosa. Wielką Niedźwiedzicę, której genezę przedstawiano różnie, zwaną też Wielkim Wozem, dobrze znamy na niebie i dziś.

Niebo z jego chwałą i ziemię Kowal zrobił [...] na samym środku owej wielkiej osłaniającej niemal całego wojownika – owalnej tarczy, w której potężna skóra wołowa była pokryta pięcioma warstwami metalu. Do inkrustacji boski Kowal używa metali barwnych, co nasi archeologowie dobrze też znają z zabytków mykeńskiego rzemiosła artystycznego. Trzy koncentryczne kręgi otaczające kosmiczny środek zaroją się obrazami życia na ziemi. Okeanos zaś będzie opływał ziemię po okręgu najszerszym, po samym skraju tarczy.

Na okręgu od środka drugim są dwa miasta, jedno w pokoju, drugie w wojnie. Tylko trochę dorzucimy tu komentarzy. Hymenajos to pieśń weselna; formingę epicką już wcześniej wspomnieliśmy. Talent to grecka miara ciężkości; jej wartość u Homera nie jest nam dokładnie znana. Z czasu pokoju, zresztą pełnego sporów, wyrwa nas ku wojnie Kera, grecka *Ker*, bogini śmierci, zwłaszcza zgonu w bitwie. Trzeci krąg nas pocieszy: będą tu pory roku na wsi, różne prace. Chyba najbardziej raduje to, że oraczom – za każdym razem, gdy dojdą do kresu pola – podaje się kubek słodkiego wina. Brak tu nam miejsca, by zatrzymać się dłużej nad arcyciekawą kwestią „pieśni o Linosie” (po grecku tylko: *Linos*); być może ów tajemniczy młodzieniec (ucieleśnienie ciepłej pory przemijającej?) wysnuł się z niezrozumiałego dla Greków refrenu śpiewu azjanickiego (z Azji Mniejszej): *ajlinon, ajlinon* – co znaczy chyba: „biada, biada!”.

Czwarty krąg, przedostatni, owija tarczę korowodem panien i młodzieńców, zanim ją skrajny okrąg otoczy Okeanosem. Tu też nie możemy dłużej zabawić nad sprawą owego korowodu, który niegdyś dla Ariadny, tak dobrze nam znanej z dziejów kreteńskich i Tezeuszowych, „wycwiczył” Dedal (a więc był nie tylko architektem i konstruktorem skrzydeł, lecz i nauczycielem kunsztownego tańca). Otony i chitony to są dwa rodzaje cienkich szat lnianych (chyba ze Wschodu, bo żadne z tych dwóch słów nie wydaje się greckie). Panny, za które

trzeba by dać wiele wołów, i młodzieńcy wirują jak koło w rękach garncarza, a jeszcze prędzej kręcą się kuglarze pośrodku.

To zaiste poezja cudowna, warta nieprzeliczonego stada wołów. Szczególny czar owego miejsca *Iliady* jest w tym, że znad ramienia boskiego Kowala sami patrzymy, jak on to robi, *poiei*; greckie słowo „poezja”, *poiesis*, pochodzi od „robienia”, po prostu. Robienie Achillesowej tarczy jest tu obrazem – nie chcę powiedzieć: „symbolem” robienia poezji. Mamy, zamiast definiowania reguł poetyki, to, tylko to. Lubię nazywać grecką poezję „milczącą formą”. Zresztą nie tylko poezję, lecz całą grecką sztukę.

3. Teatr i dramat grecki

Zdecydowana większość historyków kultury zgadza się, że dramat i teatr mają swoje korzenie w antycznych obrzędach religijnych. Starożytni Grecy czcili w nich Dionizosa, boga wina i dzikiej natury. Nic dziwnego więc, że początkowo jego święta łączyły się z piciem wina i pełnymi ekstazy tańcami mężczyzn i kobiet.

Od VII w. p.n.e. uroczystości na cześć Dionizosa zaczęły się cywilizować. Składały się m.in. z chóralnych śpiewów wychwalających boga. Chórowi przewodniczył koryfeusz, decydujący o wyborze pieśni zwanych dytyrambami. Takim koryfeuszem prawdopodobnie był Tespis, żyjący w VI w. p.n.e. (nie ma jednak dowodów na jego istnienie). Tespisa oraz chór sprowadził do Aten sprawujący tam władzę tyran Pizystrat. Chciał w ten sposób zaskarbić sobie przychylność obywateli miasta-państwa (później robili tak cesarze rzymscy, dostarczający ludziom „chleba i igrzysk”).

Wśród świąt na cześć Dionizosa wyróżniały się tzw. Wielkie i Małe Dionizje. Choć będziesz to robić intuicyjnie, dopasuj w poniższym ćwiczeniu poszczególne określenia do obu świąt.

W Atenach obrzędy religijne poświęcone Dionizosowi zamieniły się więc z tańców pełnych erotyzmu w przedstawienia dramatyczne. Konieczne do wystawiania sztuk było specjalne miejsce: teatr. Ten grecki nie miał dachu: aura pozwalała na uroczystości pod gołym niebem – w amfiteatrze.

Początkowo drewniany, a później kamienny teatr składał się z:

- orchestry (na której występował chór, zazwyczaj kilkudziesięcioosobowy),
- skene (jej ściana stała się scenerią),
- proskenionu (podniesienia, na którym pojawiali się aktorzy),
- episkenionu (budowli ustawionej na proskenionie, wyznaczającej przestrzeń dla aktorów),
- parodosu (przejścia dla widzów oraz chóru).

Zadanie 1

Uzupełnij zdania na temat teatru greckiego.

W antycznych dramatach greckich nie przedstawiano scen zbiorowych: na scenie znajdowało się nie więcej niż [ ] wypowiadających się aktorów. [ ] trwała nie dłużej niż 24 godziny. Tę zasadę nazywamy jednością [ ]. Liczbę miejsc, w których rozgrywały się wydarzenia, ograniczano do [ ]. Tę zasadę nazywamy jednością [ ]. W dramatach, takich jak *Król Edyp*, nie pojawiały się epizody poboczne. Ograniczano się do jednego wątku. Tę zasadę nazywamy jednością [ ].

Ad 2. Kilka uwag o starożytnych filozofach. Świat wartości w utworach Horacego.

- Filozofia starożytna Zapoznaj się z materiałami: <https://epodreczniki.pl/a/grecy-i-rzymianie-filozofuja/D1E3Nqms3>

Horacy: Quintus Horatius Flaccus

(65 p.n.e. – 8 p.n.e.) – najważniejszy rzymski poeta i twórca traktatów poświęconych teorii literatury (czyli tekstów na temat zasad tworzenia literatury). Syn wyzwolénca (eksniewolnika) z Wenuzji. Ojciec zapewnił mu dobre wykształcenie, m.in. w Grecji (wtedy już podległej Rzymowi). W czasie sporów po zabiciu Juliusza Cezara opowiedział się po stronie Brutusa i innych spiskowców, gdyż uważał, że bronili oni republiki przed tyranią. Po klęsce Brutusa powrócił do Italii. Mimo że pozbawiono go majątku, dzięki najpopularniejszemu wówczas pisarzowi Wergiliuszowi zyskał przychylność bogatego arystokraty rzymskiego i miłośnika sztuki – Mecenasas. To on ułatwił Horacemu rozpoczęcie drogi literackiej (m.in. podarował mu posiadłość w Sabinum). Kontynuował ją Horacy na dworze cesarza Oktawiana Augusta. Pozostały po nim:

- *Pieśni (Carmina)* – podzielony na cztery księgi zbiór kilkudziesięciu utworów poetyckich (nieprzeznaczonych do śpiewu), podejmujących różnorodną tematykę, a uznanych przez kilkanaście następných wieków za wzór liryki w tym gatunku;
- *Satyry*, w których Horacy krytykował nie ludzi, ale określone wady człowieka czy społeczeństwa; taka postawa satyryka stała się w późniejszych czasach proponowanym wzorcem;
- *Epody*, a wśród nich utwór, który zaczyna się od słów „Beatus ille...”, tzn. „Szczęśliwy ów...”, opowiadający ironicznie o rozkoszach życia na wsi;

– *Listy*, czyli wierszowane wypowiedzi, z których najważniejszy był *List do Pizonów*, przedstawiający zasady twórczości poetyckiej.

Przeczytaj zamieszczoną poniżej pieśń 30 z III księgi zbioru tytułowanego *Pieśni* albo *Ody* (łac. *Carmina*) autorstwa Horacego.

Pieśń 30, III księga

Pomnik bardziej wieczysty niż ze spiżu wzniosłem,
Przerównujący miarę królewskich piramid,
Którego ni żarłoczny deszcz nie zniszczy, ani
Akwilonu porywczość, ani niezliczony

Lat ciąg, ucieczka czasu. Nie obumrę cały,
Wiele ze mnie uniknie władzy Libityny.
W sławie u potomności nie przestanę wzrastać
Zawsze młody, dopóki będzie wchodził kapłan

Na stopnie Kapitolu z milczącą dziewicą.
I będę mówić o mnie, że tam, gdzie rozgłośny
Strumień Aufidu burzy się i gdzie ubogi
W wodę Daunus królował wieśniaczym plemionom,

Tam, z nieznacznego możny, pierwszy pieśń eolską
Przywiódłem do italskich rytmów. Przyjmij dumę
Nabytą zasługami i, łaskawa, włosy,
Melpomene, delfickim uwieńcz mi wawrzynem.

Zadanie 2

Nazwij i wylicz wartości cenne dla postaci mówiącej.

Ad 3. Człowiek i Bóg w kulturze średniowiecznej.

Obejrzyj prezentację: <https://prezi.com/mlrteik0lltu/sredniowiecze/>

Zadanie 3

Wykonaj mapę myśli o epoce, na przykład taką (materiały GWO):

Zrób zdjęcie notatkom i prześlij je na adres e-mailowy.

Ad 4. Boski i ludzki sens cierpienia. Średniowieczna poezja maryjna

Bogurodzica

Bogurodzica

Bogurodzica¹, Dziewica, Bogiem sławiona² Maryja³,
U Twego Syna Gospodzina⁴, Matko zwolena⁵, Maryja!,
Zyszczy nam⁶, spuści nam⁷.

Kiryjelejzon⁸.

Twego dzieła Krzciciela⁹, Bożycze¹⁰,
Usłysz głosy, napełń myśli¹¹ człowiecze.

Słysz¹² modlitwę, jąż nosimy¹³,

A dać raczy¹⁴, jegoż¹⁵ prosimy,

A na świecie zbożny¹⁶ pobyt,

Po żywocie rajski przebył¹⁷.

Kiryjelejzon.

- 1 Bogurodzica – matka Boga, archaiczny zrost z formą celownika, później stosowano też formę Bogarodzica (z dopełniaczem)
- 2 Bogiem sławiona – sławiona ze względu na Boga (którego zrodziła) lub przez Boga sławiona
- 3 Bogurodzica Dziewica; Maryja – formy mianownikowe użyte w funkcji wołacza
- 4 Gospodzina – pana
- 5 zwolena – wybrana
- 6 zyszczy nam – pozyskaj dla nas
- 7 spuści nam – spuść, ześlij, daj, przekaz nam (Twego Syna)
- 8 Kiryjelejzon – Panie, zmiłuj się (zwrot z greckich pieśni kościelnych)
- 9 Twego dzieła Krzciciela – dla (ze względu na) Twego Chrzciciela (św. Jana)
- 10 Bożycze – synu Boga (wołacz od słowa „bożyc” – syn Boga)
- 11 napełń myśli – spełń myśli, zamiary
- 12 słysz – usłysz, wysłuchaj
- 13 jąż nosimy – którą zanosimy
- 14 raczy – racz
- 15 jegoż – czego, o co
- 16 zbożny – pierwotnie: pomyślny, dostatni (dosłownie: obfity w zboże); później także: pobożny
- 17 rajski przebył – wieczne przebywanie w raju

O tekście

Bogurodzica

- Najstarsza polska pieśń, a zarazem najdawniejszy polski utwór poetycki.
- Charakter dzieła wskazuje na to, że autor był osobą wykształconą, o dużym obyciu kulturalnym i niemałej biegłości literackiej. Najprawdopodobniej był duchownym związanym z kościelnym lub świeckim ośrodkiem władzy.
- Nieznane są czas i miejsce powstania pieśni. Obecnie najczęściej przyjmuje się, że powstała w XIII lub XIV w., choć padają też argumenty za wiekiem XI.
- Oryginalny tekst utworu nie jest znany. Do dziś zachowały się dwie wersje (przekazy kcyński i krakowski), które w różny sposób utrwały przekaz ustny. Przekaz kcyński pochodzi ze zbioru kazań łacińskich z 1407 r. i jest opatrzony zapisem nutowym dwuzwrotkowej pieśni. Przekaz krakowski został umieszczony w łacińskim kodeksie z ok. 1408 r. i obejmuje 13 zwrotek bez nut.

Zadanie 4

- Kto i w jakiej sytuacji wypowiada się w wierszu?
- Wymień postaci przywołane w utworze.
- Do kogo zwraca się podmiot liryczny? Jakie prośby kieruje do każdego z adresatów?
- Które ideały charakterystyczne dla średniowiecza można znaleźć w „Bogurodzicy”?